Тувинская
республиканская
БИБЛИОТЕКА

СЭКП-ГЭ АЛДАР!

Бүгү чүрттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 47 (13047) | 1986 чылдың февраль 25, вторник | 1925 чылда үндезилеттинген | Өртээ 3 көпеек.

ПАРТИЯ–БИСТИҢ УЕНИҢ УГААНЫ, АЛДАРЫ БОЛГАШ НҮҮРҮ

Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының XXVII съездизи бөгүн, февраль 25-те, Москвага, Кремльдиң Съездилер ордузунга ажыттынар.

УЛАМ СЫРЫЙ КАТТЫШПЫШААН

Үе-шаг солчуп, төвгүлүг болуушкуннар, уттундурбас хүннер чыл демдеглелинге киир бижиттинип-ле турар. Төвгүнүң дугую долганмышаан. Чылдың эң-не эвээш хонуктуг айының — февральдың 25-тиң хүнү үнүп келди. Чүгле чаңгыс айда, чаңгыс чылда эвес, а хөй-хөй чылдарда уламчылаар ажыл-херектиң херечизи болуру-биле ол онзагай. Көрден, дыннадан, кайда-даа ажыл-иш кажангызындан-даа артык хайныкпан. Оон аялгазы шириин-даа, негелделиг-даа дыңналыр. Үениң судалы оон-биле деңге сонкан. Кижилерниң арын-шырайында өөрүшкү болгаш дээртагы хүнүнге бүзүрел чайыннаан. Амыдыралда четтикпейн көрүксээни, боттарының үүле-ижин эңаа бараалгатканы онзагай болуушкунуң эгелээрин маназын.

Амыдыралдың шак ындыг политиктиг болгаш күш-ажылчы көдүрлүүшкүнүнүң байдалында, бөгүн Москваныы-биле эртенгиниң таптыг-ла 10 шак турда, СЭТА бүгү делегейге мынча деп дамчыдыптар: «Москвада, Кремльдиң Съездилер ордузунда, Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының XXVII съездизи ажылын эгелээн...». Аңаа бүгү совет улус канчаар-даа аажок патриотчу болгаш күш-ажылчы көдүрлүүшкүн-биле белеткенип келген. Оон ажылынга чурттуң бүгү-ле республикаларының, крайларының болгаш областарының талазылери болур беш муң делегаттар, а ол ышкаш бүгү диптерниң хөй-хөй чурттарындан партия делегацияларының кежигүннери киржир. Бөгүн бүгү делегейниң кичээнгейи Кремльче угланган. «Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязы» деп сөстер бүгү дылдарга чаңгыланыр.

Владимир Ильич Ленин большевиктер партиязын тургускаш, оон чаныш-сыныш чогунга, углакчы болгаш баштакчы күжүнге бүзүрээн. Аңаа тодаргай чижек кылдыр мындыг барымдаанны сактып көрээли. 1917 чылдың июнь 3-түн хүнү, Советтерниң I съездизи. Удур-дедир көрүшкен, шириин-шириин шырайлар. Меньшевиктер баштыңнарының бирээзи Церетели индирде. Ол аай-баш чок чулчурбушаан, революция аштырап, а эрге-чагырганы бодунуң холунга аптар аргашинээлиг ындыг партия Россияда чок деп, делегаттарны ол коргутпан. Владимир Ильич Ленинниң аңаа харыы кылдыр мынча дээн сөстери залга чаңгыланы берген:

— Ындыг партия бар!

Удаткан чок, мырыңай каш айлар эрткен соонда, большевиктер партиязы чурттуң салым-хуузу дээш харыысалганы бодунга алган. Чуртта боол турар бүгү-ле чүве дээш. Ол бүгү дээш харыысалганы бөгүнде-даа партия бодунда албышаан.

Партияга чон бүзүрээр. Бүзүрел боду ала-чайгаар чедип келбес. Партия оны кежигүннериниң чаныш-сыныш чок, эрес-дидим, ак сеткилдиг, ниити ажыл-херекке бердинген чоруу-биле чаалап алган. Коммунистерниң туружу — чүгле мурнуку одуругда. Кажан чуртка берге байдал тургустунуп келген санында-ла, «Коммунистер, бурунгаар!» дээн ыйгы бо-ла чаңгыланып турган. Боттарының хүлээлгезин каяа-даа алдарлыы-биле күүседип турганнар.

Амгы үеге хамаарыштыр алыр болза, база бисте шыңгыы, «Дүргедедиишкин», «Зде тургустунуушкун» деп сөстер негелделиг дынналып турар. Партияның болгаш чурттуң амыдыралында СЭКП ТК-ниң апрель (1985 ч.) Пленумунуң соонда эгелээн чугула үе-чаданы олар тодаргайлап турар. Бистиң бөгүнгү амыдыралывыстың бүгү адырларынче ханылап кирген ол партийжи негелделерни коммунистер, бүгү ажылчы чоннар чүүлдүгүнүүшкүн-биле детиксин. Ынчан-на, СЭКП ТК-ниң апрель Пленумунга, партияның съездизинге бүгү белеткелдиң тевии болган турар ужурлуг үениң кол лозуңнары тодаргайлаттынган. Ол дээрге — чурттуң социал-экономиктиг хөгжүлдезин дүргедедири, эртем-техниктиг депшилге, сөс биле ажыл-херектиң чаңгыс аайы, азы карышпазы, инициатива болгаш харыысалга, бодунга болгаш эш-өөрүнге негелделиг болуру-дур. Партияның ол кыйгырыынга миллион-миллион совет кижилер тодаргай ажыл-херектери-биле харыылааннар. Күш-ажылчы көдүрлүүшүн, ылаңгыя эрткен чылдың ийиги чартыында үре-түннелдиг болган. Бо чаа беш чыл дыка күжениишкиниг эгелээн. Январьда болгаш февраль айның бирги чартыында ажылдың түңнелдери бистиң бурунгаар базымывыс улам херии болур дээрзин херечилеп турар.

Партияның XXVII съездизинге алдар болдурган Бүгү-эвилелдиң коммунистиг субботниги чуртка политиктиг, күш-ажылчы улуг көдүрлүүшкүнүнүң байдалынга эрткен, аңаа 150 миллион ажыг кижи кириштинген болгаш съезд мурнунуң социалистиг чарыжының чугула үе-чадазы болуп, 1986 чылдың планын күүседиринге улуг салыышкынны ол киирген.

«Партия — бистиң үениң угааны, алдары болгаш нүүрү». Бо ленинчи сөстер онзагай дыңналыр. Партияның ат-алдары, удуртукчу ролю болгаш салдары кажангызындан-даа артык өскен. СЭКП-ниң иштики болгаш даштыкы политиказы бүгү-улусчу бүдүштүг болбушаан, ниитилелдиң бүгү аңгыларының болгаш социал бөлүктериниң эрге-ажыктарын, илергейлеп турар. Ажылчын аңгы, колхозчу тараачыннар, интеллигенция улам сырый каттышкан. Бо бүгү чаңгыс эп партияның отчёт-соңгулдалыг кампаниязының, съезд мурнунуң документилериниң чугаалажып көрүүшкүнүнүң үезинде чайыннанчаа-биле илергейлеттинген.

Кажангызындан-даа артык сырый каттышкан партия биле чон СЭКП-ниң съездизинге бүзүреллиг базым-биле келгени бо. ССРЭ-ниң улустарының чаңгыс аай өг-бүлезинде автономнуг республикаларның эң-не аныяа — ийи дакпыр орденниг Совет Тыванының коммунистери, ажылчы чону партияның область организациязының удуртулгазы-биле съездиге уткуштур чурттуң күш-ажылчы чедиишкиннеринге төлептиг үлүүн база киирген. Оон үндезилелдиг бадыткалы болза Бүгү-эвилелдиң социалистиг чарыжынга чедип алган бедик көргүзүүлери дээш СЭКП ТК-ниң, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң, ВЦСПС-тиң болгаш ВЛКСМ ТК-ниң шилчиир Кызыл туг-биле бистиң республиканың шаңнатканы болган. Ол ышкаш эң эки ажылдыг коллективтер Бүгү-эвилел болгаш Бүгү-россия социалистиг чарыжының мурнакчыларының одуруунда киргеп. Бо бүгү бедик үнелел улам эки, организастыг, бедик бүдүрүкчүлүг ажылдаарынче ажыл-ишчилерни хей-аът киирген.

Күш-ажылчы коллектив бүрүзү съездиге төлептиг белектерлиг ужуражыр дээш социалистиг чарышка идепкейлиг киришкен. Ук чарыш «СЭКП-ниң XXVII съездизинге —шалыпчы күш-ажылчы 27 декада!» деп кыйгырыгның адаа-биле эрткен. Съездиге уткуштур алган хүлээлгелерин күүсеткен дугайында чагаалар хөй-хөй коллективтерден, тус-тус кижилерден съезд бүдүүзүнде редакцияга келгилээн. Ылаңгыя «Кок-Тей» совхозтуң ишчилери съездиниң ажыттынар хүнүнге чедир ийи айның планныг онаалдаларын күүсеп, пландан ажыр 14 тонна сүттү бүдүрер, планнаттынганындан ажыр 15 тонна эттти, 13 тонна сүттү күрүнеге садар, мөдээ ажыл-агый техниказының септелгезин февраль 25-те доозар дээн хүлээлгезин чедиишкинниг күүсеткеннер. Ындыг янзылыг чижектерни хөйү-биле киирип болур.

СЭКП ТК-ниң партияның XXVII съездизинге документилериниң төлевилелдерин, бүгү совет улус ышкаш, республиканың коммунистери, бүгү ажылчы чону ажыл-агыйны ёзулбиле, бедик көдүрлүүшкүннүг чугаалажып көргеш, боттарының боттуг саналдарын киирип, хамыктың мурнунда ажылдап турар күш-ажылчы коллективтерде четпестерни эдип, чайладырынче кичээнгейни угландырган. Ук чугаалажып көрүүшкүн ажыл-ишчилерниң политиктиг болгаш күш-ажылчы идепкейин улам хайныктырган.

Партияның съездизинге белеткел үезинде тывылган патриотчу эгелээшкиннерни детикип, Коммунистиг партияны, оон ленинчи Төп Комитединг долгандыр улам сырый каттышканын көргүспүшаан, республиканың коммунистери, ажылчы чону СЭКП-ниң XXVII съездизиниң тодарадыры коммунистиг тургузуушкуннуң планнарын амыдыралга боттандырарынга төлептиг үлүүн киирерлер.

СЭКП ТК-ниң 1986 чылдың февраль 18-те болуп эрткен Пленумунга чугаалакшаш, XXVII съездиге көөрү-биле киирген партияның болгаш чурттуң амыдыралында эң чугула айтырыгларны бөгүнден эгелээш аңаа чугаалажып кириптер.

Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының XXVII съездизи бөгүн, февраль 25-те, Москвага, Кремльдиң Съездилер ордузунга ажыттынар.

В. МАЯКОВСКИЙ

ПАРТИЯ

«ПАРТИЯ»
деп эң-не дээдя
Улуг сөстү
База катап чайнаар кылдыр
албадаар деп күзедим...
...Дайзынарның шивээлери,
кулактар дег,
частып чаштаар
Дааштай аткан
үтер-боолар
дыпмыда дег
Оожум,
чиге кышкыларны
моонневштирген
Онза күштүг,
чаңгыс аай хат —
Партия ол.
Адыштанган салаалары
сая-сая,
Аар моок дег чудуруктуг хол —
Партия ол.
Чаныдыва чыгай
сырый кожалашкан
Саяларның эгиннери — Партия ол.
Партия —
ажылчын аңгының хендирбези.
Партия —
бистиң оңмас,
мөңге херээжис.
Партия —
меңээ өскерилбес,
кара чаңгыс күш.
Ангының мээзи,
ангының керээ,
ангының күжү,
аңгының алдары—
Партия дээрге ол-дур.
Партия биле Ленин —
ийис төрээн алышкылар.
Иези-төөгүге
кым артык үнелиглиг?
Ленин деп чугаалаштым,
Партия
деп билип аар бис.
Партия деп чугаалаштым,
Ленин
деп билип аар бис.

МОСКВА. 1986 чылдың февраль 23-те, Кремльдиң Улуг орддузунуң Георгиевск залынга делегаттарны бүрүткээри эгелээн.

ЧУРУКТА: Тыва АССР-ниң партия организациязының делегациязы. Солагай таладан: СЭКП Тыва обкомунуң бирги секретары Г. Ч. Ширшин, Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы В. Е. Серяков, «Чаа орук» совхозтуң директору Д.-Б. Б. Чопуй, «Тыва даг-дүгү» комбинаттың регулировщиги Ч. Х. Өлзей олар Кремльде.

СЭТА-ның фотозу. Чуруктуг фототелеграф-биле дамчыткан.

СЭКП-ниң XXVII СЪЕЗДИЗИНГЕ УТКУШТУР

ШАЛЫПЧЫ КҮШ-АЖЫЛЫВЫСТЫ— ТӨРЭЭН ЧУРТКА, ПАРТИЯГА

Республиканың үлетпүрүнүң, агроүлетпүр комплекизиниң, тудуунуң, транспортуунуң болгаш харылзаазының, садыының болгаш чонуңуң коммунал-амыдырал хандырылгазының бүдүрүлгелериниң база организацияларының коллективтери СЭКП-ниң XXVII съездизин төлептиг уткуур дээш калбаргаң социалистиг чарыштың үезинде алган хүлээлгелерин боттандырарының талазы-биле чамдык чедиишкиннерни чедип алганнар.

Даг-дүгү бүдүрер, хөмүр даш казар, чылыг болгаш электри энергиязы бүдүрер, мяш белеткээр болгаш сөөртүр талазы-биле социалистиг хүлээлгелер күүсеттинген. Партия съездизиниң ажыттынар хүнүнге чедир республиканың үлетпүрү ниитизи-биле продукция сайгарарының хемчээлиниң талазы-биле ийи айлар планын күүседипкен. 38 бүдүрүлге коллективи продукция бүдүрер талазы-биле ийи айлар планын күүседипкен. В. И. Ленин аттыг «Тыва даг-дүгү» комбинат, Тыва электри четкилери, «Шагонартыжстрой» трестиң үлетпүр бүдүрүлгелер комбинады, Кызылдың эът комбинады, Тываның сүт комбинады ийи айларның планнаттынган даалгаларын күүседипкениниң дугайын бир дугаарында рапорттааннар.

Агроүлетпүр бүдүрүлгелерде эът, сүт, куш чуургазы бүдүрериниң өзүлдезиң хандырган. Мал ажылының продукциязын садары элээн көвүдээн. Өвүр болгаш Тожу районнар, 11 совхоз эът садарының квартал планын, күрүнеге сүт садарының ийи айлар планын — Өвүр район, 17 совхоз күүсеткен. «Дөң-Терезин», «Алдан-Маадыр», «Шекпээр» совхозтар болгаш «Сосновка» дуржулга-бүдүрүлге ажылагыйы эът болгаш сүт садарының съезд мурнунуң хүлээлгелерин күүсеткен.

«Тыва агроүлетпүр тудуг» каттыжышкыны, «Тыва сүт тудуг», «Тыва септелге тудуг» трестер тудуг-монтаж ажылдарының хемчээлиниң талазы-биле ийи айлар планын күүсеткен.

Социалистиг хүлээлгелерни автомобиль болгаш агаар транспорту чедиишкинниң-биле күүсеткен. Тыванып каттышкан ужар үүл отряды ийи айның планын пассажир аргыштырар талазы-биле февраль 20-де, чүк сайгарар талазы-биле февраль 18-те күүсеткен.

Харылзаанып бүдүрүлгелерин харылзаа продукциязының хемчээлин сайгарар талазы-биле ийи айлар онаалдазын хуусаа бетинде күүседип, хүлээлгелер ёзулаар 2 турганының орнунга 5 ретрансляторну ажыттынарга киирген.

Республиканың хереглекчилер кооперациязы партия съездиниң ажыттынар хүнүнге чедир үүрмектеп садар бараан саарылгазының ийи айлар планын күүсеткен. Садыг министерствозунуң бүдүрүлгелери болгаш организациялары боттарының хүлээлгелерин ажыр күүседип, барааннарны 700 муң рубльге немей сатканнар.

Чонга ачы-дуза чедирерни боттандырып чорудар талазы-биле социалистиг хүлээлгелер 1.9 хуу ажыр күүсеттинген, оон иштинде Чонуңу амыдырал хандырылга министерствозунуң талазы-биле 1.0. Чурттагкоммунал ажыл-агый министерствозунуң талазы-биле 5.2 хуу күүсеттинген.

Национально-
краеведческий
отдел

XXVII партия билет

АВАНГАРДЫ БОЛБУШААН

Девискээриниң социал-экономиктиг хөгжүлдезин дүргедиринче, чурттакчыларның ажылдаарынга, чурттаарынга таарымчалыг байдалдарны тургузарынче ажылчы чонну мобилизастаар хүзээлге коммунистерге оваажыр. Планныг онаалдалар, социалистиг хүзээлгелер күүселдези коммунистериниң идепкейлиниден, оларниң даанган ажылынга бердингенинден дыка хамааржыр. «Ленинчи партия, коммунистериниң партиязы кезээде чоннуң авангардынга чоруп келген болгаш чоруп-даа турар—деп, СЭКП ТК-ниң Чингине секретары эш М. С. Горбачев партия ТК-ның апрель (1985 ч.) Пленумунга демдеглээн. — Бөгүн ол чурттуң социал-экономиктиг хөгжүлдезин дүргедиир дээш бүгү улустуң шимчээшкинин баштаар хүзээлгелиг. Ынчангаш чоокку болгаш келир үеде ол сорулгаларны чедип алыр дээш демиселге партия организациязы бүрүзү, коммунист бүрүзү киришкен турары негеттинип келгей».

Мөңгүн-Тайга районда партком-иар, партия эге организациялары болгаш бөлүктери үе Пленумнуң соонда СЭКП-ниң XXVII съездизинге уткуштур боттарының ажылының стилин болгаш методун улам сайзыраңгайжыткан. Коммунистериниң авангардчы ролюн бедидер, оларның ескелерге үлегерлиг болгаш эки салдарлыг чоруун белидер дээш дээштиг хемчеглерни ап келген. Ол ажыл халас барбаан. Район эрткен беш чылда база 1985 чылда багай эвес көргүзүглерни чедип ап, эрткен чылдың түнелиниле СЭКП ТК-ның, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң, ВЦСПС-тиң болгаш ВЛКСМ ТК-ның шилчиир Кызыл тугу-биле шаннаткан. Ол ышкаш Каргы кедер Совети, ССРЭ-ниң 60 чылы аттыг совхоз РСФСР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң, ВЦСПС-тиң шилчиир Кызыл туктары-биле шаңнатканнар. Ол чедишкиннерге районуң коммунистериниң салыышкыны «өзээш эвес.

Партияның Мөңгүн-Тайга район организациязының түрээлединде 380 коммунист бактаап кирген, оларның 60,5 хуузу материалдыг бүдүрүлгеде. Партия эге организациязының шудургу ажылының, хоочун коммунистериниң кижизидикчи салдарының түнелиниле олар сан болгаш шынар талазы-биле өзүп турар. Коммунистериниң 64,2 хуузу ажылчынар, 15,6 хуузу инженертехниктиг ажылдакчылар болгаш улус ажыл-агыйының епшиалистери, оларның ийи кижиниң бирээзи-ле материалдыг бүдүрүлгеге ажылдап турар.

Партия эге организацияларының дайынчы арга-шинээн күштелдирер, оларның массалар-биле харылзаазын быжыглаар, коммунистериниң идепкейин болгаш харыысалгазын бедидер, организакчы болгаш идеологтуг ажылды экижидер, партийжи удуртулганың хевирлерин болгаш аргаларын сайзыраңгайжыдар талазы-биле ажылдарже СЭКП райкому, ооң бюрозу доктаамал кичээнгей салып келген.

Партияның район организациязында 2 партком, партияның эге 17 организациязы, 6 партбөлүк бар. Ооң ангыда 9 бригадада партия эге организациязы база ажылдап турар. Партия эге организацияларының дайынчы арга-шинээн бедидер, коллективтерни болгаш хөй-ниити организацияларын мурунда тургустунган сорулгаларны чедишкиннииг шинтпирлээриниг билдилиг мобилизастаар, коммунистериниң авангардчы ролюн бедидер дээш чамдык ажылдар кылдыын келген дээрэин партия организацияларынга болган отчёт-соңгулдалыг хуралдар бадыт каан.

Кайы коллективте коммунистериниң авангардчы ролю бедик болуп турарын эрткен беш база 1985 чылдарның түңнелдери бадыткап көргүскен. Күш-ажылчы чедишкиннер коммунистер удурткан коллективтерде хөй. Чижээ, районуң хереглекчилер шнитилели (баштаар черниң даргазы Б. Салчак, партия организациязының секретары М. Ламажык), чуртталга коммуналажыл-агый эргелели (О. Намчыл, А. Хертек), септелге-тудуг участогу (К. Донгак, М. Успун), Агроүлетпүрүүң техника септээр бүдүрүлгези (А. Донгак, С. Кула) болгаш өске-даа шнитизи-биле он ажыг бүдүрүлгелер, ажыл-агыйлар планныг онаалдаларын түс-түс ажыр күүсеткен. Ажыл-агыйлардан ССРЭ-ниң 60 чылы аттыг болгаш «Мөген-Бүреч» совхозтарның кайызының-даа 2-2 дугаарлыг хойжу бригадалары (партия эге организациялар секретарлары К. Бораргаң, С. Делгер-оол) эки ажылдыг деп санадып турар.

Бо коллективтерде коммунистериниң күүнү болур-чогуурулу-биле таарыштыр тургускан, олар планныг онаалдалар болгаш социалистиг хүзээлгелер күүселдезин кичээнгейге ап, кижилер-биле ажылды күштелдирген.

Партия организациязының күжү — коммунист бүрүзүнүң бот-идепкейинде, ооң партийжи даалгага хамаарылгазында. Амгы үеде районуң партия организацияларында коммунистериниң 95 ажыг хуузу доктаамал даалгаларлыг. Улус депутаттарының Советтериниң, профзвилел болгаш комсомол организацияларының, улусчу контроль болүктериниң болгаш постуларының ажылынга коммунистер идепкейлиг киржип, пропагандистер, агитаторлар, политинформаторлар болуп турар. Ыланғыы СЭКП ТК-ның болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң арагалаашкынга болгаш алкоголизмге удур демиселдя күштелдирер талазы-биле доктаалдарын амыдыралга боттандырарынга оларның ролю улуг.

Аңаа чижек кылдыр ажылчылардың хостуг үезин чөп эрттирерин организастаар талазы-биле хемчеглерни боттандырып турарын көрээлиңер. Коммунист, партия райкомуның ажылдакчызы М. Ч. Ондар «Кажан? Кана? Чүү?» деп викторинаны организастаарынга-даа, эрттиреринге-даа идепкейлиг кирижкен. Ук хемчег дыка бедик деңнелге эрткен болгаш культура-массалыг чаа хемчеглерге орукту ажыткан.

Коммунистериниң бот-идепкейлиин, билиг-мергежилин болгаш өске-даа шынарларын ханы өөренип көрүп турган, улус ажыл-агыйының нарын участоктарынче, берге черлерже шилчидип турар бис. Аңаа чижек кылдыр «Мөген-Бүреч» совхозтуң директорунга Ө. А. Ооржактың томуйлаанывыс болур. Район төвүнге ажылдап турган бо коммунист ыракузак булунда ажыл-агыйны шинтпирлиг тура-сорук-биле удуртуп эгелээн. Ол ышкаш бир бригададан өскээнге, мурнакчы черден хожудаңгай участоктарже шилчиткен кижилериниз эвээш эвес.

СЭКП ТК-ның апрель болгаш октябрь (1985 ч.) Пленумнарының негелделеринге дүүшүп кижи факторунче кичээнгейлиг СЭКП райкому күштелдирген. Политхүннерни райониуң партия, совет организацияларының удуртукчулары эрттирип турар. Школа реформазы, аныяктар өөредилгези-биле холбашкан айтырыглар кичээнгейден дүшпейн турар. Ажылчы чоннар ортузунда боттарының билиг-мергежилин бедидери-биле солун, сетküүлдер чагыдып ап турарларының саны өскен. Районуң бир муң чурттакчыларынга онаштыр 540 санныг солун, журнал чагыттынган. Эң хөй чагылгалыг кижилерге ССРЭ-ниң 60 чылы аттыг совхозтуң хойжузу, СЭКП райкомуның бюро кежигүнү К. С. Бораргапны хамаарыштырып болур. Ол чылдың-ны 9-тан эвээш эвес солуннарны, журналдарны чагыдар.

Бо бүгү-биле чергелештир четпестер база эвээш эвес. Партия организациязының кол сорулгаларының бирээзи — партияның хүрээлеңин быжыглаары, ооң шынар составын экижидери. Чамдык эге организациялар партияга мурнакчы малчынарны, чолаачыларны, ажылчынарны хүлээп алырын чедир организастаавайн турар. ССРЭ-ниң 60 чылы аттыг совхозтуң парткому, ында бригадаларның партия организациялары сөөлгү ийи чылда чүге 2 хойжуну, 2 чолаачыны хүлээп алган.

Чамдык төлеп чок кижилерни СЭКП кежигүнүге кандидат кылдыр хүлээп ап турган фактылар база бар. Ооң уламындан кандидат стажын эртип турар үезинде-ле коммунистиң бедик адынга төлеп чогун көргүскүлээниинден партияга хүлээп албаан чүүлдер тургулаан.

Совет коммунистериниң бөгүн ажыттынар шуулганынга Мөңгүн-Тайга районуңу коммунистери, бүгү ажылчы чоннары шнитпирлиг базымнар-биле келген. Мал ажылдыг бо районуңу ишчилериниң хол сорулгазы — нинтиниң малын кыштан менди ажырары, ооң чаш төлүн бүрүн камгалап алыры. Олар ук сорулгазын чеднишкиниг күүседир дээш социалистиг чарыштың түгүн улам бедик тутkан. Партияның съездизиниң материалдарын чоңга калбаа-биле пропагандалаар, ооң шинтпирлериниң күүселдезиниче бүгү чоннуу мобилизастаар дээш районуңу коммунистери бүгү күжениишкиннерин үндүрерлер.

О. ШАГДЫР-ООЛ,
СЭКП Мөңгүн-Тайга райкомуның бирги секретары.

Кызыл туктуг коллективте

СӨЗҮН ЭЭЛЭЭН

Кызыл районда «Көк-Тей» совхоз — республикада мурнакчы ажыл-агыйларның бирээзи. Ол эрткен беш чылда продукция бүдүрерии 2 миллион ажырган. Беш чылдың баштайгы чылдарында карылгалыг турган совхоз 1985 чылда 1 миллион 413 муң рубль орулгалыг болган. Ол чедишкиннери дээш «Көк-Тей» СЭКП ТК-ныи, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң, ВЦСПС-тиң болгаш ВЛКСМ ТК-ның шилчиир Кызыл тугу-биле шаңнаткан.

Совхозта көдээ ажыл-агый продукциязын бүдүрүп турар кол адыр — сүт-бараан фермазының бөгүнгү ажыл-ижи-биле номчукчуларны таныштыраалы.

Каа-Хем суурнуң үстүү талазында хавак кырында, дөлем черде ферма. Ооң ажылчынарының хөй кезии ында сууржугашта чурттап турар. Биче эвес суур: үжен ажыг өг-бүлелиг, 200 ажыг чурттакчылыг. Ында магазин, клуб бар, аңаа кино-концерт доктаамал болуп турар. А школачыларны «Көк-Тей» совхозтуң тускай автобузу Каа-Хемде школага эртен-кежээ чедирип турар. Ол бүгүнү алгаш көөрге, фермаңың ишчилеринге ажылдаарынга, чурттаарынга таарымчалыг байдалдарны тургускаиы илдеи.

Ол сагыш салыышкынга саанчылар, инек кадарчылары, механизаторлар төлептиг ижибиле харылап турар дээрзин ферма эргелекчиэи И. П. Саготын чугаалады. Кежээки саалда эгелээлекте, ооң-биле кады ферманың девискээрин кезип көрдүвүс. Саар инектерии, молдурга-хунажынарны, чаа төрүттүнген бызааларны тустус кажааларда тургускан. Чемгерилге шөлүнүң арыт-силии ажок, чем үлээи соонда дораан аштап турар.

Инек саар кажаага келдиивис. А бо фермага хамаарыштыр алыр болза, ол сөс арай четпес ышкаш. Оиу бажың дизе-ле тааржыр боор. Чүге дээрге улуу ажок. 283 инектэ хары утда аиаа саап турар. Ооң ишти чырык, чылыг. Инек туружунда изиг хоюдуг куткан саваны азып каан. Саалда мурнунда оларны суттарын аар.

Фермада бүгү ажылдың барык шуптузуи механизастаан. Ол инек суттарар хоюдугуу база өске өрээлге хайындырар, хоолай дамчаап, ол азып каан саваларга үлеттинер. Чемгерилге шөлүнге сигенни база тракторга сөөртүп эккээр. Ажылчынар чүгле онгачаларже үлей салгылаар.

— Мындыг ажылдарга хөй акша-хөреңги үнүп, сүттүң ботүнези аартай бербес бе? —деп, Игорь Петровичиден айтырдым.

— Харын-даа чигээн —деп, ол харылалады. — Саап турар сүттүң хемчээли көвүдээи болдур ийин. Мал чемин белеткеи алган-даа болза, чемгерилгени шын эвес организастаар болза, сүт эвээш болур. А бис шын чемгерилгеже кол кичээнгей салып турар бис.

Сүттүң бот-үнезии чигедиринге бирги ээлчегле ооң хемчээлии көвүдедири чугула харын. Оон ангыда күш-ажылды механизастаанындан, ону холбиле кылып турган кижилерии хостааш, өске участокче шилчиткеи. Ооң түңелиниде эртken чылын бир центнер сүттүң бот-үнезии 11 рубльге чигээн.

Фермада кызыл-булукка база кирдивис. Ажыл-агыйның соңгаарлаттынмас айтырыгларын шинтпирлей каапгар өрээлчигеш ол. Мурнакчыларның чуруктарын ында аскан, социалистиг хүлээлгелерии ооп көрүп ап болур. Хүнде саар бир инекке онаашгыр 10,1 кг. сүттүг саап ап турарын ында бижээш аскан.

— Сөөлгү, экижип келген көргүзүүвүс бо — деп, И. П. Сагоян чугаалады.— Бо чылын ону моон-даа өстүрер сорулгаиы салган бис. Ол күүсеттинер ужурлут.

Совхозтуң күш-ажылын партияның болгаш чазактың бедии-биле үнелеп, СЭКП ТК-ның, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң, ВЦСПС-тиң база ВЛКСМ ТК-ның шилчиир Кызыл тугу-биле шаннаанынга саанчылар, инек кадарчылары аажок сорук киргеи. Олар СЭКП-ниң ээлчеглиг съездизиниң ажыттынар хүнүнге чедир ийи айның планныг онаалдазын күүседирии хүлээнген турган. Сөөлээн сөс дүүн ээлеттинген.

Ол чаагай үүле-хереқти ферманың ишчилери, бирги ээлчегде мурнакчылар будүргеннер. Кайызы-даа саанчы өгбүле Сергей, Раиса Байкараларының, Тыва АССР-ниң Дээди Советиниң депутады саанчы Сара Арандолдуң, Алла Притворованың, бызаа ажаакчызы Лидия Войткевичиниң, инек кадарчызы Валерий Оидарның болгаш ескелерии-даа үлуг-хуузу улуг.

...Кежээки саалда шагы-даа келген. Саанчылар катkы-хөглүг кээп, ажылдаар турушгарын ээлепкеи. Кежээки чымыш дөлем черде фермада эгелей бердя.

Д. ЧЫДЫМ.

Хөгжүлдениң базымнары

СЪЕЗДИДЕН СЪЕЗД ЧЕДИР

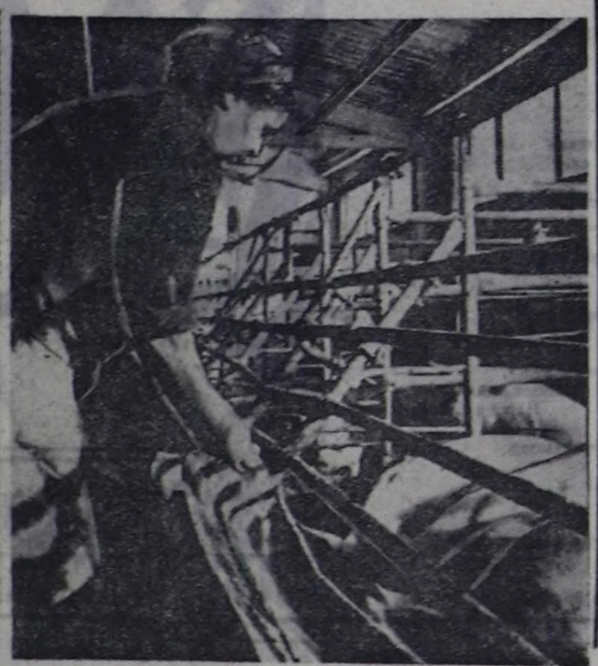

ИДЕГЕЛДИ БҮЗҮРЕДИРИ-БИЛЕ

Бүгү совет улус-биле бир дөмей, В. И. Ленин аттыг «Тыва даг-дүгү» комбинаттың арыглал фабриказының ишчилери партияның ээлчеглиг XXVII съездизиниге төлептиг ужуражыр дээш, боттарының онаашкан ажылын харыысалгалыг кылып, планныг онаалдаларны болгаш социалистиг хүлээлгелерии күүседир дээш политиктиг база күш-ажылчы бедик көдүрүүшкүнүт ажылдап келген. Ооң түңелиниде ажыглал фабриказы болгаш мээң ажылдап турарым № 4 ээлчег даг-дүгү будүреринің, ону сайгарарының он бирги беш чыл даалгазын хуусаа бетинде күүсеткеш, он ийиги беш чылды эки эгелээриниге магадылалды тургускан.

Бо чедишкиннерии съездиге алдар болдурган социалистиг чарышты ээлчегер, тус-тус кижилер аразынга калбартып, дээштиг организастап тургаш чедип алган бис. Шынап-ла, кижи бүрүзү күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедидип, сагылга-чурумну быжыглап тургаш, эки ажылдааның мактаар бодалдыг мен. Ынчангаш бистиң комбинат республиканың чарыжынга, Ак-Довурак хоорай Бүгүроссияның социалистиг чарыжынга тиилекчи болуп үнген.

Бистиң фабриканың ажыл-ишчилери Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының XXVII съездизиниң ажыттынар хүнүнге чедир бо чылдың ийи айының планныг онаалдаларын күүседирин хүлээнгеш, сөөлээи сөзүн амыдыралга боттандырып шыдаан. Даг-дүгү будүреринің, ону сайгарарының онаалдаларын хуусаа бетинде күүсеткеш, съездиге күш-ажылчы белектерлиг ужурашкан. Ол ышкаш бистиң ээлчегиниң ишчилери бирги кварталдың даалгазын ажыр боттандырган, партияның улуг шуулганын төлептиг уткаан. Бо болза арыглал фабриказында партбюронуң ажылчыннар ортузунга съездиге алдар болдурган чарышты дээштиг организастап, идеологтуг, политика-кижизидилгелиг ажылды күштелдирип чорутканының ачызында чедип алган.

Ленинчи партияның ээлчеглиг XXVII съездизиниге делегат кылдыр Тыванын коммунистери мени соңгуп, улуг идегелди болгаш бүзүрелди көргүскен. Мен ону бедии-биле үнелеп көрүп, партияның улуг хуралынга киржирп бөдүүн ажылчын кижиге аас-кежии деп санаар мен. Бо хире улуг бүзүрелди коллективтиң, эш-өөрүмнүң деткимчези болгаш дуазы-биле чедип алдым, олар мени өстүрүп, кижизиткен, ол дээш сеткилим ханызындан өөрүп четтиргенимни илередир бодалдыг мен.

Меңээ көргүскен улуг идегелди бүзүредири-биле кандыг-даа партийжи даалганы ак сеткилдиг күүседиримии, онаашкаш ажылымга ээ-харыысалгалыг болурумну, күш-ажылдың будүрүкчүлүүн бедидер, сагылга-чурумну быжыглаар дээш туржурумну хүлээнип тур мен. Ыланғыя бистиң коллективтиң ажыл-чорудулгазында четпестерии эдери чугула болуп турар. Ол болза хол-биле кылыр ажылдарны механизастаары, чаа машиналарны, механизмнерии, болбаазыраңгай технологияны будүрүлгеге шиңгээдири, күш-ажылдың сагылга-чурумун быжыглаары болгаш өске-даа ажылдар болур. Ону шинтпирлээриниге идепкейлиг киржир мен.

СЭКП-ниң XXVII съездизиниң ажылынгá идепкейлиг киришкеш келгеш, ооң шинтпирлерии ажылчы чоннарга пропагандалаар болгаш ону амыдыралга боттандырар дээш ажылдаарымны хүлээндим.

Ч. ӨЛЗЕЙ,
В. И. Ленин аттыг «Тыва даг-дүгү» комбинаттың арыглал фабриказының регулировщиги. СЭКП-ниң XXVII съездизиниң делегады.

ДЕЛЕГАТТАР ЧУГААЛАП ТУР

А М-Д А А ШАПКЫНЧЫЫР

СЭКП-ниң съездизи — делегейниң улуг болуушкуннарының бирээзи. Аиаа чүгле тайбың, дөгжүлде болгаш амыдырал айтырыглары шинтпирлеттинер болганда, хосталгага хандыкшылдыг кижи бүрүзүнүң сонуургалы улуг. мен бодаарымга, ол съезд — өөрүшкү болгаш даартагы хүиге бүзүрел-дир. Ынчангаш чурттуң коммунистериниң шуулганынга республиканың партия организациязын төлээлээрии улуг идегел, харыысалга болгаш аас-кежик кылдыр санаар мен.

СЭКП съездизиниң ажылынга киржири — харыысалгалыг ажыл, малаа минута бүрүзүн долу болгаш бүдүрүкчүлүг ажыглаары негеттинер: съездиниң хүлээп алган шинтпирлерии совхозумнуң ажыл-ишчилериниге чедирер ужурлуг мен.

«Чаа орук» совхозту удуртуруи меңээ даскандан бээр хөй үе эртпээн, ынчалзажок ол үе СЭКП-ниң XXVI съездизиниң шинтпирлерии амыдыралга боттандырары-биле холбашкан кайгамчык чаартылгаларның болгаш бурунгаарлаашкынның чылдары болган. Ыланғыя он бирги беш чылда бистиң совхозтуң мурнакчы ажыл-агыйларның аразынче киргеи партияның салган сорулгаларын күүседиринге база бир үлүг-дүр.

Совхозтуң дирекциязы, Бай-Даг көдээ Советтиң күүскому, профзвилел болгаш комсомол комитеттери, хөй-ниити организациялары парткомнуң удуртулгазы-биле элээн ажылдарны кылып чоруткан. Ооң түңелиниде он бирги беш чылда мал бажы өстүрериниң планы ажыр күүсеттинер. Беш чылда планнан ажыр 116 тонна (бир квартал планы) эътти, 106 тонна (үш квартал планы) сүттүг болгаш 2 тонна (арыг) дүктү күрүнеге садар арганыг болган бис. Ниитизи-биле күрүнеге эът садар планны 110 хуу, сүттүүн — 118 хуу, дүктүүн — 101,3 хуу күүсеттивис. Ол дугайын СЭКП обкомунга, Тыва АССР-ниң Дээди Советиниң Президиумунга болгаш Министрлер Чөвүлелиниге рапорттаан бис.

Совхозтуң ажыл-ишчилери он ийиги беш чылды хей-аътты эгелээн. Оларны күш-ажылчы чеднишкиниче бедик шаннал — он бирги беш чылдың болгаш ооң доозукчу чылының түңнели-биле социалистиг чарыштың тиилекчизи болуп, чаалап алганы СЭКП обкомунуң, Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң, профобличөвүлелдиң болгаш ВЛКСМ обкомунуң шилчиир Кызыл тугу — сорук киргеи. СЭКП-ниң XXVII съездизиниге тураскаатkан социалистиг чарышка кижи бүрүзү идепкейлиг киришкеи болгаш бирги кварталда күрүнеге эът садар план биле ийи айларда сүт садар план февраль 25-ке чедир күүсеттинген. Совхозтуң ажыл-ишчилери сөөлээи сөзүнге ээ болуп шыдааннар. Коммунистериниң шуулганынга күш-ажылчы белээвис ол болган.

Эрткен беш чылда совхозтуң чоңунуң амыдыралы дыка экижээн: суурда-даа, аалдарда-даа — кайда-даа чырык, делгем болгаш чылыг бажыннар көвүдээн. Чаа Культура бажыңы болгаш школа-интернат база ажыглалда кирди. Ам Сувураада Кочетов аттыг сүт-бараан фермазында механизастаан чаа комплексти бо чылын ажыглалга киирер. Оон ыцай Тести кежер улуг көвүрүг база чайдан бээр ажыглаттынып эгелээр. Черле ынчаш, эртем-техниканың чеднишкиннерин, мурнакчы дуржулганы болгаш күш-ажылды эргелеп башкарарының деиилгелиг арганарын шинтээдип турарывыс, ажыл-иштиң база амыдырал-чуртталганың хөгжүүрүнге улуг салдарлыг болуп турар. А СЭКП-ниң XXVII съездизиниң соокда хөгжүлде моон-даа шапкынчыыр дээрзинге бүзүрээр мен.

Д.-Б. ЧОПУЙ,
«Чаа орук» совхозтуң директору, СЭКП-ниң XXVII съездизиниң делегады.

ЧОН ЧАҢГЫС ЭПТИГ

ТАЙБЫҢНЫҢ ЧЫРЫТКЫЗЫ

Делегейниң бүгү кижилериниң сагыш-сеткили Москваже, Кремльдиң Съездилер ордузунда эгелээр совет коммунистерниң улуг шуулганынче угланыр. Ону бембүрзектиң мраккоок булуңнарында бистиң өөнүктеривис-даа, дайзынарывыс-даа кичээнгейлиг хайгаарап, оортан келир медээлерни четтикпейн маңаар. Ооң ажылынга чээрби миллиөн совет коммунистерниң делегатгары-биле кады социалистиг болгаш капиталистиг чурттарның ажылчын болгаш коммунистиг партияларының, хосталган чурттарның депшилгелиг авангардтарының төлээлекчилери аалчылар боол кирижир.

СЭКП-ниң XXVII съездизи чүгле совет улуска эвес, харын кижи төрелгетенге төөгүлүг болуушкун болур. Аңаа Совет Эвилелинде социалистиг нинтилелди сайзыраңгайжыдарының болгаш коммунизмче улам бурунгаарларының чүгула айтырыгларын шиитпирлээр, а ол айтырыглар делегейде революсчу хөгжүдениң чорудулгаларынга Совет Эвилели мурнакчы рольдуг болганда, кижи төрелгетенге бүрүнүбиле онза сонуургачыг боол турарын даштыкыда бистиң өөнүктеривис демделеп турар.

Ол билдингир. Чүге дээрге, АКШ-тың империалистиг бөлүктери делегейге тергиндээриниң сарыыл чок орааддажышкынарындан ойталаваан, космосче дайынзырак ыйышкынарындан дадагалзаваан: Гренаданың депшилгелиг эрге-чагыргазын шериг күжү-биле баскаш, чалча дээргилерни дүжүлгеге олурткаш, өлүрүкчү ханныг диктаториүң аспаандан хосталган Никарагуаже өскерликчи төлевилекчилерин ыдалап, араб чурттарның нефть байлаан холгаарлаар сорулга-биле Ливияның эриктериниң чоогунда шериг корабльдерни дирген, Намибиянның тускай догуннаарынга шаптыктаар дээш, мурнуу Африканың расистеринге өмээржип турарын делегейниң улустары тодаргай көрүп турар. Делегейни «үлешкеш, чагырар» эжелекчи политикадан Англия, Франция, Япония ышкаш капиталистиг күрүнелер ам-даа салдыкпааны Фольклэнд (Мальвин) ортулуктарны эжелеп алганындан, Чадта болгаш Ливанда соксавастаан месилдежиишкиннерден безин илдең Пакистанның, Мурнуу-Африка Республиканың, Мурнуу Кореяның улустары империалистерниң чалчаларынга үкүр деп эвес демиселин үр чылдарда чорудуп турар. Африканың хосталган чурттарында үргүлүүлевишаан «чазак эргилделерин» база-ла империалистерниң холгаарлаашкынының чылдагаанындан боон турар.

1986 чылдан эгелээш, ядролут чепсекти үзүткаар, ол соруланы 2000 чылга чедир боттандырар дугайында эш М. С. Горбачевтуң Медеглелинде болгаш Совет чазактың ооң мурнуунда-даа санаалдарын, америк хөй-ниитининң 72 ажыг хүүзү чүүлдүгүнүң турда-ла, АКШ-тың президентизи Рональд Рейган ону деткиринден чалданып, быллдамыштап, бир ай ажыг хуусаала кандыг-даа харыы бербейн келген. Делегейге бүгү төөгүге болгулаан дайынарга он мегатонна частыр чүүлдер ажыглаан болза, ам 50 муң мегатонна ажыг атомнуг, водородтуг бомбалар күрүнелериниң шыгжамырында мөөңнеттинген. Оларның хензиг кезиин безин чазыллырып, дайыллажыр болза, бистиң бөмбүрзээвиске амыдырал үзүткаттынар. Чер — өлүг планета апаар — улуг айыыл диргелген. Ынчангаш тайбың дээш, чепсегленишкинни чок кылыр дээш, ылаңгыя атомнуг чепсекке удур делегейниң улустарының демиселлинге СЭКП ТК-ның Чиңгине секретарының Медеглели чүгула идиглиг болганы чугаажок. Ол демиселче, боттарының чурттарының девискээрлеринде АКШ-тың атомнуг ракеталары шеригей дирегтинген Италияның, ГФР-ниң база Японияның «стратегтиг камгалал инициативазының» (СОИ) космоска шериг чепсээ ажыглаарының аргаларын тывар дээш планнарын Накасонэзиң реаксылыг чазза безин атомнуг бомбадан баштайгы сачыгдал-когаралга таварышкан япон улустуң килеңиделдең корткаш, деткиринден ам-даа арай тыртылбышаан...

Съездиге чурттуң даштыкы политиказының айтырыглары чугула черни ээлээр — совет коммунистериниң съездизинче делегейниң кижилериниң идегел-биле көрүүп турарының бир чылдагаанын ол.

Партияның Программазының чаа эдилгезинин, СЭКП Уставынга өскерилгелериниң, Совет Эвилелиниң экономиктиг болгаш социал хөгжүдезинин 2000 чылга чедир үеде перспективаларының төлевилелдерин чугаалажып көөрү — СЭКП-ниң болгаш ССРЭ-ниң иштикя амыдыралының кол айтырыгларын шиитпирлээри — совет кижи бүрүзүнүң амыдыралынга дорт хамаарылгалыг, чүге дээрге, бистиң партиявыс — совет күрүнеиниң удурткучу болгаш башкарыкчы күжү — келир үеде бүгү улустуң партиязы апаар чүве болганда, совет улустарның шупгузуйуң ниити, ооңбиле чергелештир тус-туе кижилериниң хуузунда эргежыктарын бүрүн камгалаар, оларның амыдыралчы негелделерин долу хандырар шинчпирлерин съездиге хүлээп алыр.

Партияның болгаш чурттуң бигүн боттандырып турар ажыл-херектериниң алыс утказы — совет нинтилелдиң социал-экономиктиг болгаш культура хөгжүлдезин, эртемтехниктиг депшилгеин бар турган бүгү аргаларны ажыглаш, эң-не шапкынчылары, бүдүрүлгениң ажыктыын бедидери, кылган эт-септиң шынарын экижидери, фабрика, заводтарны амгы технологияның сөөлгү сөзүге деңнештир сайзыраңгайжыды эде дериири, сагылга-чурумну, корум-чурумну болгаш организастыг чорукту күштелдирери, чонга сөглээн сөзүн ээлээри, кылган ажын эчизинге чедирери, инициативалыг болгаш харыысалгалыг, бодунга база эш-өөрүнге шынгы негелделиг болуру — СЭКП ТК-ның апрель (1985 ч.) Пленумунга партияның съездизинге үткүштүр тодаратказ үениң кол лозунгу бүгү улустуң деткимчезин алган.

Партияның съездизинге чугаалажып көргеш, хүлээп алыры чоокку айларда болгаш үр чылдарда кылыр практиктиг ажылдарының программазын совет коммунистер, чурттуң бүгү ажылчы чоннары, шынап-ла, революсчу улуг программа-дыр деп санап турарлар. Ынчангаш бүдүрүлгениң сагылга-чуруму белээн, ажылдың күжениишкини дыңзаан, ажыл-ишчилериң утаанбодалы болгаш тура-соруу идепкейжээн. Чаа беш чылдың эге айларының түңнелдеринге даянгаш, бистиң бурүнгаар шимчээшкинивис улам дүргедээринге идеген болуруның барымдаалары бар деп, төп парлалҗада бижип турар.

Партияның келир үеже угланган улуг соруглаары, ооң экономиктиг стратегиязын, социал политиказын көдээниң ажыл-ишчилери изин-биле деткип, совхозтарның фермаларында, кадрчыларның коданнарында чүткүлдүг ажылдап, күзүн чагай дүжүттүг өстүрүп, ажаан алырынга кызымак белетеннип турар. Моңгун-Тайганың малчынарының, Көк-Тейниң күш өстүрүкчүлериниң мурнакчы үлегери чонга билдингир. Шимелиг сүт, эки шынарлыг дук. семис эът продуктуларын арбыдадыр будүреринің аргадуржулгаларын улам байыдып, кыштың соогундан, харчамдан мал бажын хүр-менди ажаап-тежээр, чаш анай, хураганны оолдаашкынының кидин түлүк хүннеринден эгелээш бүрүн чадыктырып доруктурар улуг чымыш үргүлчүлеп турар.

Бистиң чедишкиннеривис бар, хөйге көскү, чонга чоргаарал болу бергеи, соруга болза; оларны улам көвүдедири болгаш быжыглаары болур.

Съезд мурнуида болуп эрткилээн партия эге организацияларының отчёт-соңгулдалыг хуралдарынга, район, хоорай болгаш область конференциялырынга чүгле чедишкиннерин демделээри-биле кызыгаарланмаан, ажыл-агый, культура тургузуушкуунда четпеетерни, чамдык удурткучуларның харыысалга чок, озалшүшпеңин, ажылдың азы тургустуңуп келген айтырыгның «съдиниче» кирбейн, кыры-биле кыдыра көөр таварылгаларны шыңгыы шүгүмчүлээн. Мал чемн четчир кылдыр белеткеттинмээнинден хой, өшкү хорамчалыг болуп, инектер кызыраан ужурунда күзүн сүт саалдазы кызыырган, транспорттуң хиреллг ажылдаанындан тудуг материалдары чедиртинмээн, Абазада база Абаканда бараан-сараан баазаларда саадаан... Кандыг четпестер бистиң ажылывыста чогул? Ындыг турбуже, үстүнде турар совхоз, будүрүлге, район азы республика удурткучуларын мактай аарак, чашпаалаан хөөнүг, хожудангай-дудуу түүлдерни чажырып чаар, чылдак хап шырыңчаланыр даянныг, эрги чаңчылыл эдере санал-онал бергеннер бар болган болбайн аан. Ынчалза-даа олар аштырышкынга таварышкан. Хурал-суглаа ёзулал-байырлал хевирлиг азы ёзу эдертип белеткел чокка эртип турар организациялар ам-даа хөй: кылган ажыл-агый чегей болганындан санал-онал бөөр кижилер ховар болгулаар, чок болза шүгүмүлел кедереп кээре, «сес алырын кызыгаарлаар, билдингир-дир» деп чылдагаанаар болгай.., база дүжүмчетсиг, доңгун, ажыл чылзыр, «саасхан санап» ажылдаар, саазын «бүдүрер» чаңчылдар ам-даа бар.

Хамык үжүр кадрларда болганда, оларның мергежилин белидер, харыысалгазын күштелдирери чугула. Кижи фактораның үжүр-дузазын партия үнелеп-даа келген. Улуг Октябрьның тиилелгези безин кижиниң аас-кежии, чырыткылыг келир үезин дээш, бистиң партиявыстың дёмиселиниң тиилелгези болган-на болгай! Негелде биле чергелештир кижилерже сагыш салып, амыдырал байдалын экижидер хемчеглевин алыры негеттинери чугаажок.

Чогаадыкчы интеллигенциның — чогаалчыларның, чурукчуларның, композиторларның, журналистериниң чедишкиннерин чон хүн бүрүде дыңнап, көрүп, номчуп турар. А бөгүн ол дугайын өөрүшкү, сеткил-ханыышкыл-биле болап, боттарывыстың ажылывысты ээ ёзу-биле көөр, шын үнелээр үе келген. Романнарда, «үлүктерде, чуруктарда, ырларда идейлиг утказы доскут, уран чечени чегей, «хөөн кибээн» — чавыс деңнелдир, амыдыралдың чаа негелделеринден хоорук чогаалдар чок эвес. Оларны парлаарынче, ырлап неңтередиринче далажыр — «кара дерии төгүлдүр» хоюглап ажылдаарын ораддашпас авторлар бар.

Бистиң үевис, коммунизмче базымнарны делегейде эң-не баштай эгелээн совет улустуң амыдыралында кайгамчыктар үе чонның болгаш кижи бүрүзүнүң мурнунга чаа негелделерни, улуг соруглаарны тургускан. Олар бо хүннерде бодунуң ажылын, хуу чурттаалгазын, идепкейлиг туружун шүгдүнүп: «күш-ажылдың чаа чурумун тургузары, кижилерниң аразында ниитилел харылзааларының чаа хевирлерин тургузары, кижилерни ажылче хаара тударының чаа хевирлерин болгаш аргаларын тургузары, ол дээрге — хөй чылдарның болгаш он-он чылдарның ажылы. Ол — эң-не өөрүшкү-маңнайлыг болгаш өлчей-буянныг ажыл бүрү» деп, Владимир Ильич Ленинниң чагыын күүседир дээш сорукчуг ажылдап, СЭКП-ниң XXVII съездизин чаа улуг чедишкиннер-биле үткүп турар.

СЭКП-ниң XXVII съездизи — коммунизм тургузукчуларның улуг шуулганы — бөөбүрзектиң күш-ажылчы кижилерниң хосталганын, өөскеженктиң аңы-дуңмалышкы ёзунуң, найырадлыг болгаш тайбыңның чырыткызы боом, делегейниң коммунистиг болгаш ажылчын шимчээшкинниңниң төөгүзүнге мөңге артар.

Юрий КЮНЗЕГЕШ,
чогаалчы,
Тыва АССР-ниң культураның алдарлыг ажылдакчызы.

ЭКИ АЖЫЛДААШ...

Эрткен чылдың түңнелдеривиле республиканың саанчыларының ортузунга эки көргүзүгүү чедип алганым—чаңгыс мээң чедишкиним эвес. Инектен-не хөй сүттү саап алыр дээш бистиң коллективтиң кижи бүрүзү чүткүлдүг ажылдаан. Инектеривисти ажылагайның зоотехниктери, селекционерлери хүн бүрүде кичээнгейлиг хайгаарап турар. Кадарчыларывыс болгаш трактористеривис даанган ажылхерээнге ак сеткилдиг хамаарылгалыглар. Бистиң фермада багай эвес байдал тургустуунган: сүт комплекизин чедир тутказ, дүш доктаамал ажылдап турар, столоваявыс бар. Социалистиг чарыштың түңнелдерии ей-шаанда үндүрүп, саанчыларга, кадарчыларга моральдыг болгаш материалдыг деткимчелии көргүзүп турар.

«Инектиң сүткүрү — дылында» диҗир болгай. Сөөлгү чылларда ажыл-агыйда мал чемнериниң баазазы көвүдээн, шынары экижээн, инектерге рацион ёзугаар болбаазырадып бээринге четчир.

Коллектив кежигүнерн СЭКП-ниң XXVII съездизинге уткуштур кызымак ажылдаан, январьда сүт саап алыр планын 129 хуу күүсеткен. Февральдын дүүн күүсеттивис. Улам эки ажылдаары — хүлээлгевис.

В. КУРЗАКОВА.

ҮЛҮҮМ КИРЕР

Мен ыдыктыг хүлээлгемни эрттирип, шериг албанындан халашкаш, 1982 чылда совхозтуң № 3 хову бригадазынга ажылдап кирдим. Бригадавыста шупту 20 ажыг кижи бис. Дуржулгалыг эш-өөрүүн, бригадириис Сергей Маадыевич Ак-оолдуң деткимче, арга-сүмезин ап, механизаторүүн ажылынга элээн ижигип ажылдап келдим.

Бистиң бригаданың кежигүнери хову ажылдарының шупту сезоннарынга киржир. Доозукчу чылда Т-150 трактогумга чер чардырып, тараа тарып, ооң соонда дүжүттү чидириг чокка ажаап алырынга үлүг-хуумну киириштирдим. Малга быжыг чем-суурну белеткеп, сиген, силосту четчири-биле кылып алыр дээш шуптувыс демниг ажылдадывыс.

Ажыл-херектиң түңнели көскү боорга, кижилер ажылга сонуургалдыг, күш-ажылчы маргылдаа дээштиг-даа боордур. Эрткен чылгы сезонда республиканың механизаторларының аразында социалистиг чарышка мени тиилекчи деп санаанынга сеткилим өөрдү. Ынчангаш улам-на эки ажылдаарымны хүлээндирип турардыр деп санаам, он ийиги беш чылдың бирги чылының онаалдаларын, социалистиг хүлээлгелерии күүседиринге күжүмну, билиимни харам чокка берип, ажылдаар мен.

Харыысалгалыг бо хүннерде саанчылар, республиканың ажыл-ишчилери-биле бир демей, Коммунистиг партиявыстың салганы соруглаарны боттандырарынга идепкейлиг киржип, күжениишкинниг ажылдап турар.

С. САТ,
«Саян» совхозтуң механизатору.

БҮЗҮРЕЛДИГ МЕН

Мен бодум чолаачы, механик, тудугжу мергежилдиг-даа болзумза, 1982 чылдан бээр совхозка малчынай берген мен. Ол чылын анайлар хүлээп алган мен. Баян-Колдуң мурнакчы малчынарының үлегерчижээн, арга-дүржулгазын ажыглавышаан, шээр малды малдарынга чоорту өөренип кел чор мен. 1983 чылда баштайгы удаа оолдаан төрүүр 100 баш өшкүге онаштыр 95 анайны, дараазындагы чылын — 97-ни, а эрткен чылын — 117 анайны алдым. Чаш мал алыр талазы-биле көргүзүүм ынчалдыр чоорту бедип келди.

1985—1986 чылдарның кыжында багай эвес белеткенген болгаш, амгы үеде кадарын турар өшкүлерим байдалы эки. Шээр малга таарышкан Кара-Шатта кыштап орар бис. Совхозтуң дирекциязы, парткому, профэвилел комитеди бистиң малдаан малывысче, бистерже сагыш салып, бистиң байдалывысты үргүлчү хайгаарап, тускай эртемниглерни-даа чорудуп турар.

Он бирги беш чылды багай эвес түңнелдериг дооскан дээш мени Улустарның найыралы орден-биле шаннаан. Совхозумнуң ниити ажыл-херээнге эвээш-биче-даа бол киирген ол үлүг-хуумну бо хире бедии-биле үнелээнии дээш өөрүп четтиргенимни илередип чоруур мен. Ол дээш улам эки ажылдаарымны хүлээнир мен. Бо онзагай чылда, бистиң партиявыстың XXVII съездизиниң чылында төрүүр чүс өшкүге онаалтыр 105 анайны доруктуруп, өшкүден-не 950 грамм чөөктү кыргып алырын хүлээнген болгаш ол соруглаамны чедип алырынга бүзүрелдиг мен.

Б. СЕНДИ-ХУУРАК,
Кызыл районнуң «Х Улуг хурал» совхозунуң өшкү кадарчызы.

КЕЗЭЭДЕ БЕЛЕН БИС

ХООЧУННАР ЧУГААЛАП ТУР

Мен 1932 чылда Улуг-Хем районнуң Эйлиг-Хем алдын уургайынга ажылдап турган, нам кежигүнүнге кирген мен. Ам 54 чыл иштинде ооң хүрээлеңинде чурттап, ажылдап чор мен. Ол үеде амыдыралдың муреукү одуругунга чоруур, нам кежигүнү кижиниң арыг адын кажан-даа бужартатпас, ажылга-даа, хүн бүрүнүң амыдыралынга-даа өскелерге үлегерин көргүзер үжурлуг мен деп бодал-биле база ындыг даңгыракты бодумга катап-катап берип турган, кежигүнге кирген мен. Өскелерге үлегерлиг болур деп бодаар болза, бодунга бедик негелделиг болуру албан деп бодаар мен.

Дайын үезиниң дошкун чылдарында-даа, катап тургузуушкуннуң-даа, тайбың иштин-даа чылдарында коммунистер кажан-даа бир дугаар одургже үнүп, бодунга аар чүктү хүлээп ап келгеннер. Ол — коммунист кижиниң партийжи хүлээлгези. Совет Эвилелинче, улуг Ленинниң чуртунче дайзын оор ёзу-биле халдаан үеде, өске өөрүм-биле кады билдириишкин бижээш, дайзынны совет чурттан үндүр ойладырының ыдыктыг херээнге киришкен бис. Ону мен бир-ле дугаарында интернационалчы, партийжи хүлээлгемни күүседиккеним-дир деп билип, чоргаарал-биле сактыр мен.

Бистиң Коммунистиг партиявыстың Төп Комитединиң Чиңгине секретары эш М. С. Горбачевтуң Медеглелинде кижилерниң амыдыралындан дайын айылын чайладыр, үш муң чылче ядролут чепсек чок кирер дугайында инициативазы бо хүннерде делегейниң бүгү кижилериниң, политиктиг ажылдакчыларының кичээнгейиниң төвүнде туруп турар. Ол Медеглелде чүгле бистиң чурттуң эвес, бүгү делегейниң кижилериниң эрге-ажыктарынга хамаарыжыр айтырыгларны көдүргеи.

Мен дайын шөлүнге хан төгүүшкүннерии, өлүм-чидимни, ыы-сыыны көрүп шаг болган мен. Дайынны черле кым күзээр боор. Совет Эвилелиниң идип үндүргени кижилериң амыдыралындан дайын айылын чайладыр дугайында саналын бүгү делегейниң кижилери деткип турар. Бежен ажыг чыл иштинде төрээн Коммунистиг партиямның кежигүнү болуп келген үемниң иштинде ооң улуг ажыл-херектериниге киржип, даалгаларын күүседириниге бичии-даа бол үлүүмнү киирип чораанымга чоргаарланыр мен.

Дайынның болгаш күш-ажылдың хоочуннары ам-даа амыдыралдың одуруунда турушпушаан, ам-даа партияның даалгазын күүседириге белеп.

М. БАЙЫСЛАҢ,
дайынның болгаш күш-ажылдың хоочуну, «Партияга 50 чыл болганы дээш» хөрек демдээниң эдилекчизи.

Хөйүү көрүп, узун амыдыралды эртип, ам сезен дөртку чылымче кирдим. Амыдыралымда уттундурбас болуушкуннар-ла хөй. Ооң эң-не онзагайы — 1924 чыл чүве. Чээрби чылдарның коммунистери мени боттарының хүрээлеңиниге хүлээп ап, идегелин көргүзүп турда, аныяк турдум.

Өскен, төрээн черим ыраккы Рязаньга күш-ажылчы оруумну чээрби чылдарның аныяктарының ортузунга эгелээним ол. 1924 чылда, комсомолдуң кыйгырыы-биле Кызыл Армияның хүрээлеңинче эки тура-биле аттанырымга чедир үеде, губернияның көдээ суурунга тараачын аныяктар школазынга башкылап, оларны үжүк-бижикке өөредиринге киржип турдум. Ооң доозукчуларының иштинден ол ыраккы үеде Совет эрге-чагырганы быжыглаары, коллективизация дээш демиселдиң идепкейлиг киржикчилери-даа үнүп тургулаан чүве.

Амыдыралымның чогум-на ол үезин утпас мен. Ынчан, 1924 чылда, Владимир Ильичиниң мөчээниниң соонда, бүгү чуртка хайыккан ленинчи кыйгы ёзугаар партия кежигүнүүнүң кандидадынга кирдим. Амыдыралчы идепкейлиг турушка мени өөреткен школам ынчаар эгелээн. Оон удаваанда Кызыл Армияның хүрээлеңиниче эки тура-биле аттанганым соонда, 1925 чылдың декабрьда шериг хүлээлгем эрттирип тура, партия кежигүнүнге кирдим.

Берге таварылгаларда партияның дузазын, деткимчезин ап, ооң берген даалгаларын күүседип-даа келдим. Бир муң тос чүс үжен чылды сактыр-дыр мен. Ынчан ортумак эртем безин чок аныяк кижи коикурстуг институтка кирери берге боорга, партияның Ленинград обкомунуң секретары турган С. М. Кировка чеде бердим. Мээң ажыл-амыдыралымны Сергей Миронович кичээнгейлиг дыңнап, чугаалашкаш дузалаан. Ынчангаш 1935 чылда Ленинградтың көдээ ажыл-агый институдун доозуп алгаш, партияның даалгазын күүседип, көдээ ажыл-агый кадрларын белеткээрииге үлүүмнү киириштирдим. Киргизияда Иссык-Кульдуң болгаш Оштуң, Крымда Ялтаның, Совет Тываның найысылалы Кызылдың көдээ ажыл-агый техникумнарынга аңгы-аңгы чылдарда башкылап турдум.

Пенсияже шагда-ла үнүп, назылаза-даа, хөй-ниитининң амыдыралынга шыдаар шаам-биле киржип, аныяктар-биле ужураажып, коммунистиг нинтилелди тургузарынга ханы билиглиг, амыдыралчы идепкейлиг, туруштуг болурунуң чугулазын оларга чагып чор мен.

Төрээн чуртувустуң найысылалынга бөгүн ажыттынар партияның ээлчеглиг съездизинге чугаалажып көөрү-биле киирер съезд мурнуунуң документилерин хоочуннар бистер база изии-биле чүүлдүгүнүп, деткип, ону боттандырарынга төлептиг салгакчылар болурун аныяктарга күзээр-дир мен.

С. НАЗАРОВ,
1925 чылдан бээр СЭКП кежигүнү, персоналдыг пенсионер.

УТПАС МЕН

СЪЕЗДИДЕН СЪЕЗД ЧЕДИР

Хөгжүлдениң базымнары

ШЫН 1-кү арын. 1986 ч. февраль 25

ЛЕНИНЧИ ПАРТИЯНЫҢ АЧЫЗЫНДА

КҮШ-АЖЫЛДЫ АЛДАРЖЫТПЫШААН

Партияның ленинчи национал политиказының ачызында, Тываның культура амыдыралы кыска хуусаада көскү хөгжүлдени алган.

Партияны алгап йөрээген ыры, шүлүк эвээш эвес бижиттинген. Тыва сценага Улуг Ленинниң овур-хевири тургустунган.

Республикада амгы үеде 195 клуб, 206 турум кино четкилери, 160 библиотека бар. Кижилерни бедик мөзүшынарга, эстетиктиг чаңчылдарга кижизидеринге, чон ортузунга масса-политиктиг ажылды күштелдиреринге оларның киржилгези улуг.

Күш-ажыл биле уран чүүл тудуш харылзаалыг. Эрес-маадырлыг ажыл-иш, коммунистерниң бижыг тура-соруу чогаадыкчы хей-аътты көдүрер, ыры-шүлүк чаңгыланып турда, ажыл будурукчулуг болур. Күш-ажылчы коллективтерде дег, чогаадыкчы эвилелдер, культура албан черлери, концерт организациялары кижизидилге ажылынга, чонуң дыштанылгазын организастаар херекке төлептиг үлүгүн кириштирер дээш күжениишкининг ажылдап турарлар.

Он чеди чыл бурунгаар тургустунгаш, чонуң ыры, таңцы, музыка культуразын чер болганга тарадып, көрүкчүлериниң сонуургалын чаалап алган «Саян» ансамблиниң уран чүүл удуртукчузу, «Хүндүлелдиң Демдээ» орденниң эдилекчизи, Тыва АССР-ниң алдарлыг артизи В. С. Нанактаев-биле бистиң корреспондентивис ужуражып чугаалашкан.

— «Саяның» программазы хөй талалыг болгай. Кандыг күүселдерни онзалап айтып болур силер?

— Номер бүрүзү онза талалыг деп болур. «Октябрьдан төрүттүнген», «Чүректиң ыры», «Чайлагда байырлал» деп вокал-хореография көргүзүглери, «Оттуушкун», «Хамның таңцызы», «Ивижилер», «Аът чарыжы» деп таңцылар, эпоска үнделгелээн «Хая-Мерген» болгаш өске-даа күүселдер чонуң үнелелин алган. «Эзлдек шыңгыраш», «Барабанчылар таңцызы», «Бай-ла Хемчим», «Теве-Хая», «Декей-оо» деп ырлар ансамбльдиң алдын фондузунче кирген. Күүселдер Төрээн чуртка, партияга ынакшыл-биле сиңниккеи, маадырлыг күш-ажылды алдаржыткан.

Программаның көрүнчүү — хөөмей-сыгыт. Игил, хомус, бызаанчы болгаш яхтага үделгелер онзагай, чараш дыңналыр.

Ыраажылар, таңцычылар, хөөмейжилер, национал хөгжүм хереклерге ойнаар хөгжүмчүлер ам-даа хереглеттинип турар. Бистиинде колдуу Фрунзенин, Улан-Удэнин хореография. Кызылдың уран чүүл училищелериниң доозукчулары ажылдап турар. Талантылыгларны илередирибиле конкурсгарны эрттирип турар бис.

Чаа беш чылда чаа күш-биле четчелеттинип, чаа номерлерни программага кирерн көрдүнүп турар. РСФСР-ниң болгаш Тыва АССР-ниң алдарлыг артизи Надежда Куулар япон улустуң «Сакура» деп нептеригей ырын ырлаанын зал дыка эки хүлээп алган.

Чоокта чаа чээрби кижи составтыг совет бөлүкке бистиң үш артистеривис А. Оюн, Б. Монгуш, С. Сүрүн Камбуячыга чорааш келген.

Ансамбльдиң амыдыралынга онза болуушкун — Аныяктарының болгаш студентилериниң Бүгү-делегей фестивалынга киришкеии. Чогаадыкчы мергежил клубунга, фольклор чогаадылгазының мастерскаязынга, «Россия — мээң ынакшылым» деп программага киришкен бис. Чамдык солистер уран чүүлүн делегей парыгынга концерттерге киришкеп. Бистиң сыгытчыларывысты «Юность» радиостанциязынга бижиткеп. Чүрттүп болгаш делегейниң чогаадыкчы коллективи-биле таныжып, тайбың дээш чаңгыланган ыры-хөгжүмге үнүвүс каткан бис.

Чайны Сибирь болгаш Ыраккы Чөөн чүк, Сахалин, Камчатка баар бис. Амгы үеде Бүгү-россия көрүлдезинге киржиринге белеткеиип турар бис.

Артистер студентилер-биле, тудугжулар-биле ужуражып, өске-даа аудиторияларга музыка темазынга беседаларны чорудуп турар. Шериглерге шеф концерттерни көргүзүп турар бис. Шеф ажылын моон-даа соңгаар калбартып, чонуң ылангыя аныяктарның, эстетиктиг болгаш мөзүн-шынар кижизидилгезинге төлептиг үлүгүвүстү киирер, улусчу коллективтерге дузалаар соруглга бистиң мурнувуста туруп турар. Тайбың фондузунче шилчидери-биле концерттерни организастаарын уламчылаар бис. Көдээ чурттакчыларның негелдезин хандырары —чугула айтырыгларның бирээзин. Съездиниң шиитпирлерин амыдыралга боттандырар дээш бистиң коллектививис улам күжениишкининг ажылдаар.

Б. МОНГУШ, С. СҮРҮН Камбуячыга чорааш келген.

И. П. Туренкону Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Хүндүлел бижии-биле шаңнаар дугайында

ТЫВА АССР-НИҢ ДЭЭДИ СОВЕДИНИИҢ ПРЕЗИДИУМУНУҢ ЧАРЛЫГЫ

Тыва совет чуруглга уран чүүлдү сайзыралырыгга үре-түнелдиг ажылы дээш база төрүттүнген хүнүлеи бээр 60 харлаапы-биле хөлбаштыр чурукчу Иван Петрович Туренкону Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Хүндүлел бижии-биле шаңнаар.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Ч.-Д. ОНДАР.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Секретары Н. БОЙДУ.

Кызыл хоорай. 1986 чылдың февраль 21.

ДЭЭДИ КҮЗЕЛ

(«Талыгырның ындында талыгыр» деп шүлүглелден)

Чылдың соонда база-ла чыл,
Чымыш соонда база чымыш.
Делгемнерниң соон дарый
Дөлгемнер-ле көстүп келир.
Алыс орук берге-даа бол,
Амгы шагның салгын-хады
Хемевисче хөме уруп,
Херген пөсту хере шаап тур.
Күргүнелер, хамык черлер,
Күүүтеи чон чоокшулашкан.
Тайбың чолдуг алдарывыс
Талыгырлар эргий ушкан.
Ыдыктыг дээн эрге-шөлээ
Ылап күжүн мөөнеп алган
Оран диптер эргий ушкан,

Ортулуктар шупту билир.
Бо-ла бүгү чырык черде
Бодаралдыг идегел ол.
Чанныk-оттуг чавырар дээн
Чаагай күзел дээжизи ол.
Бистер дээрге, бөмбүрзекте
Билдингир-ле бистер-дир бис.
Ындыг болгаш бөгүн бистеи
Ылап хөйнү иегей бээр-дир.
Оон дээди күзел-соруk
Оруувуста, шынап-ла, чок.
Хамык чүүлдү Ленин дег,
Хандыр бодап, чурттап чор бис.

АЛГАП ТУР БИС

Карацгының дүмбейинден бисти чарып,
Каргыс төре дарзалыңдан бисти хостап,
Демиселдиң оттарынга кацнаттынып,
Деңнелге чок күчүг болуп тургустунган —

Хүрештерге шүглүкчү,
Күзелдерге чырыткы
Удуртукчу партияны —
Улуг Ленин партиязын ырлап тур бис!

Ажыл-ишчи шылгалдага дадыктырып,
Акы-дүкма найралга каттыштырган,
Ада-чурттуг тендиш дивес байлакшыдып,
Аштырар күш турбас кылдыр чечекшиткеп, —

Хүрештерге шүглүкчү,
Күзелдерге чырыткы
Башкарыкчы партияны —
Башкы Ленин партиязын йөрээп тур бис!

Тайбың болгаш хосталганы мөңгежиндип,
Дайын одун өжүр базып демисешкеп,
Келир үе салым-чолун магадылап,
Кеди шынны диптер сана бодараткан, —

Хүрештерге шүглүкчү,
Күзелдерге чырыткы
Өттүр билир партияны —
Өндүр Ленин партиязын алгап тур бис!

О. СУВАКПИТ.

ТВ

ФЕВРАЛЬ 25-ТЕ
ВТОРНИК
БИРГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

8.00 — «Ye». 8.40 — Эрткен неделяда спорт. 9.10 — Уругларга фильм. «Мандат». 10.30 — «Чүрээмде ыр». Киноконцерт. 11.15 — Коммунизм тургузуп тур бис. СЭКП-ниң XXVII съездизинге тураскаатакан Төп делегелге залында бүгү-эвилелдиң уран чүүл делгелгезинден репортаж. 11.55— «Найыралдың ырлары». Эвилелдешкен республикаларның улусчу коллективтериниң оюн көргүзүү. 12.40 —«Бистиң черивис чаңгыс». Док. телефильмниң баштайгы көргүзүү. 13.05 — П. И. Чайковский, № 4 симфония. 13.50 — Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының XXVII съездизиниң ажылдышкыны. Кремльдиң Съездилер ордузунаи дамчыдылга. Төнгенде — А. Бородин. № 2 симфония. 19.20 — «Ада-чурттуң йөрээп тур мен». Шүглүглелдиг композиция. 19.40 — «Эрге-дужаалы чок». Үш сериялыг уран-чечен фильм. 2-ги сериязы. 21.00 — 23.50 — «Ye». Төнгенде —концерт.

ИЛИГИ ПРОГРАММ.
МОСКВАДАН

8.00 — Эртенги гимнастика. 8.15 — «Ак даглыг черде». Док. телефильм. 8.35; 9.35 — Физика. 10 класс. Чырыктың чалгыг болгаш кезектелир шынарлары. 9.05 —Француз дыл. 10.05 — Совет чүрүлга уран чүүлүнде коммунистиг овур-хевири. 10.35 — Ботаника. 5 класс. Сыптың тургузуу болгаш өзүлдези. 10.55 — Совет драматургияда В. И. Ленииниң овур-хевири. 11.45 — Эртем-тайылбырлыг фильм. 12.00 — А. Платонов —«Чалыы назынның эгезинде». 13.05 —П. Чайковский. № 4 симфония. 13.50 — Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының XXVII съездизиниң ажылдышкыны. Кремльдиң Съездилер ордузундан дамчыдылга. Төнгенде — А. Бородин. № 2 симфония.

КЫЗЫЛДАН

19.15 — Телемедээлер. 19.25 — «Азия төвү». Медээлер. 19.50 — Чарладдар.

МОСКВАДАН

20.00 — «Тамчыктыг удунар, чаштар!». 20.15 — Ритиниг гимнастика. 20.45 — Улустуң аялгалары. 21.00—22.30 — «Ye». Төнгенде — телефильмнерниң II бүгү-эвилел фестивалының шаңнаткан фильми. «Ойнаарактыг кавай ыры».

ФЕВРАЛЬ 26-ДА
СРЕДА
БИРГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

8.00 — «Ye». 9.00 —В. Гаврилин. Фортепьянога аялгалар. 9.25 — «Эрге-дужаал чок». Үш сериялыг уран-чечен телефильм. 1-ги сериязы. 10.35 — Л. Вахрушева болгаш В. Зелёный домрага ойнаар. Красноярскиден дамчыдылга. 10.55 — 11.20 — «Экипаж». Док. телефильмниң баштайгы көргүзүү. 14.30 — СЭКП-ниң XXVII съездизинде. 14.50 — «Совет кижиге». Док. телефильмнер: «Оганерже орук», «Мода болгаш шенелде», «Сергиевскиниң аржаан суглары» курорт. 15.45 — «Интернационал». Делегейниң пролетар гимнизиниң дугайында. 16.10 — Лениидеи өөренир. «Кремльде В. И. Ленииниң кабинеди болгаш квартиразы» музейже экскурсия. 16.45 — В. Кикта — «Орус миниатюралар». 17.05 — Эртем болгаш амыдырал. 17.35 —С. Прокофьев, № 3 концерт. 18.05 — «Объективте — Төрээн чурт». Фотоконкурс. 18.10 — «Кышкы хээлер». ССРЭ улустарының ырлары болгаш таңцылары. 18.30 — СЭКП-ниң XXVII съездизинде. 19.00 — Бөгүн делегейде. 19.15 — Делегей болгаш аныяктар. 19.55 — «Эрге-дужаал чок». Үш сериялыг уран-чечен телефильм. 3-кү сериязы. 21.00 — СЭКП-ниң XXVII съездизинде. 21.15 — «Музыка кежээлериниң арыннары». 22.15—23.05 — «Ye».

ИЛИГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

8.00 — Эртенги гимнастика. 8.15 — «Шинчилел соцгу чүкче бар чор». Док. телефильм. 8.35; 9.35 — География. 7 класс. Уралдың бойдузу. 9.05; 12.55 — Немец дыл. 10.05 — Тележурнал. 10.35; 11.40 — Музыка. 1 класс. П. И. Чайковский — «Чылдың үелери». 11.05 — «Бөдүүн — парын шыннар». Ада-иелерге тележурнал. 12.10 — Г. Бакланов. Чогаалдарының арыннарындан. 13.25 — «ССРЭ-ниң Эртемнер академиязы — СЭКП-ниң XXVII съездизинге». Эртем-тайылбырлыг фильм. 14.25—14.55 — Өг-бүле амыдралының этиказы болгаш психологиязы. 18.00 — Медээлер.

КЫЗЫЛДАН

18.10 — «Съездиге миллион белек». Кызыл хоорайның пионер отрядтарының конкурс чыжыкшыл түңнел ужуражышкыны. 19.10 — Делегей байдалының дугайында беседа. 19.20 — Телемедээлер. 19.30 — «Азия төвү». Медээлер. 19.55 — Чарладдар.

МОСКВАДАН

20.00 — «Тамчыктыг удунар, чаштар!». 20.20 — «Ярослав портрет». Док. фильм. 20.30 — Гандболга делегей чемпионады. Эр улус. Югославияның шилиидек командазы— ССРЭ-киң шилиидек командазы. Швейцариядан дамчыдылга. 21.05 — «Бажыңың тып ал». Уран-чечен телефильм. 22.15—23.05 — «Ye».

Редактор В. С. ШАРАВИИ.

ТЫВА ЧУРТТУҢ ХӨГЖҮЛДЕНИҢ БАЗЫМНАРЫ

УЛУГ-ХҮН ДҮНЕЗИНДЕ

◆ *Рассказ* ◆

Виктор ТЕЛЬПУГОВ.

Дүнекиниң он ийи шак.

Бир шак.
Ийи,
Үш шактың эгези...

Владимир Ильич кажан ээп кээр ирги? Ульяновтарның өг-бүлезиниң бажың ажылдакчызы Сысоева Ленииниң ынчаар эвээш удук, орта таптыг дыштаимазынга таарзынмайн пат бооп турган. Уйгу-дыш чок чоруун чидирип алырын чугаалаар ужурга ол таваржып турган. Владимир Ильич ону соксадып алырын аазаза-даа, ол чорук эрги хевээр уламчылап, харын мырыңай биезизинден дорайтаан.

Бөгүнүү көрүнер дээн. Үш шак чартык ашкан. Шайны он катап чылыткан, оон сооп-ла каар. Шай эки чылываан-даа болза, Владимир Ильич Александра Михайловиана дөмейле мактай тыртып каарын эки билир. Шыладанчыг, кадыгберге ажылдың сөөлүнде ол эки чемненмейн-даа, кышкы орай дүне чыдып алыр.

Александра Михайловна эрги шакче көрүп каап турган. Сысоева дүне үш шак үезинде серт дээш оттуп келгеш, даштын таныыры базымнар дыңнап каапп, эжикче халаан. Чүү боор? Дыңналган дааш читкен. Ол кайын эндээр ийик. Ильичиниң кыска-кыска, дүргеи базымнарын ескенин-биле оон салчаар ужуру черле чок. Кулаан эжиктиң чарык черинге чедире бергеш дыңнаалаан. Ийи кижиниң оожум чугаалашканын дыңнаан.

Бирээзи айтырарга, ескези харыылап турган.

— Доңуп тур силер бе, эш?

— Ажырбас, шыдажыр апаар, Владимир Ильич.

— Ындыг болза, мээңнин шын, соок болган ышкажыл, Мынчаптаалы. Эжиктн ажылдыптайн, мээңиинге киргеш, изиг шайдан аартаптаалы.

— Хары угда ийи стакан шиве, Александра Михайловна. Меңээ база, таңныылга база. Ол доңган. Чөпшээрелди берип, эптеп-чөптеп-даа чадап кагдым, хүлээлгезинден салдыкпас-тыр. Силерге ол таваржыр-дыр бе?

— Ол оолду мен эки билир мен, ажылы дээнде карак кызыл кижи чүве, Владимир Ильич.

— Таныыр силер бе? Шыны херек, мен ону бир-ле дугаар көрүп тур мен — деп, Ленин чугаалаан.

— Ол чаа, ынчалза-даа характерин көргүзүп четтигипкен.

— Характер дидяр силер бе? Характерлиг улуска ынак мен. Аңаа стакан шайдан аппарып берип көрүнерем, Александра Михайловна.

Сысоева ийи стаканга изиг шайны кудупкан. Ленин оларны көрүп оруп-оруп:

— Бо эң чемзиг боор, мону аппарып бериңер аа — дээн.

— Кайызы-даа дөмей чүведир ийин, Владимир Ильич.

Чэ-э, сооң бээр, дүргеи чедирип бериңер аа, Александра Михайловна.

Сысоева таңныылда оолче чоруткаш, саадавайн стаканда шайын хевээр эккелген.

— Ынавады бе? — деп, Ленин алгырган.

— Ынавады, Владимир Ильич.

— Чүве чугаалады бе оода.

— Чүнү-даа чугаалавадым, Владимир Ильич. Болаарымга, силер ийилээн шын кылып турар хире-дир силер. Силер доңган кижиге шай бээр дээниңер база шын, а оон ынавайн барганы база шын. Чүге дээрге хүндүлүг таңныылда кижи шайлап турар чай чок, ону уставта айытпаан. Мээн ачам шериг чораан, ынчангаш шеригиниң шыңгыы чурумуи билир мен.

Ийилээн элээн үр ыыт чок барганнар. Оон Сысоева чугаалаиып үнүп келген:

— Бо оол дугайында чүнү бодап олур силер, Владимир Ильич?

— Ийет, оон дугайында бодап олур мен, Александра Михайловна. Чогум-на харын мындыг кижилер-биле чаа амыдыралды тудуп тургузар херек! Доңза-даа, аштаза-суксаза-даа ындыг кижилер хүлээлгезин ак сеткилдни-биле күүседир! Ол-дур! Бо кайгамчык эвес деппе. Ол оол-биле канчап ужуражыр, ужурашпырарын оралдажып көрүнерем, Александра Михайловна, чугаалажып көөр-дүр, шынапла шайдан ишкей бис...

— Удаваа турар ышкажыл, бичии кум кыннып көөр-дүр — дээш, Владимир Ильич өрээлиниче чорупкан...

— Бо неделя ам төнүп тур, Владимир Ильич. Ам улугхүн деп билип алынар.

— Шын, шын Александра Михайловна, улуг-хүн. Ол оолбиле ужуражылга понедельникте бе азы вторникте бе? Мээң ол дилээмни секретарыга дамчыдып көөр силер, бижип алыңар. Чогумна шак ындыг таныылдар ам Совет эрге-чагыргага херек.

— Ийе, ийе, чогуур ейүнде ыяап-ла дамчыдар мен, Владимир Ильич.

Бажың ыржым-шыпшың апарган. Улуг-хүн эртеин ам дораан көөр деп барган. Үжен минута хире болганда-ла Владимир Ильич өрээлинден үнүп келген. «Кум кынганы» ол-ла ышкажыл.

Сысоевага чоокшулап чеде бергеш, ол мынча дээн:

— Чүгле таңныыл кижилер эвес, революцияга кандыг-даа албан-дужаалдың ак сеткилдиг кижилери херек. Билдиңер бе, Александра Михайловна?

— Билдим, билдим, Владимир Ильич. Мында чаңгыс бо хүн эвес-ле болгай мен, дыка хөйнү билип ап тур мен.

— Кайгамчык-тыр, Александра Михайловна! Ажыл-херээнге бердинген кижилер хөй болган тудум-на, күзел-соруглавың боттаныры-даа дүрген, шаптык чок.

— Удуваан боор силер аа? Ону чугаалажыр дээш чедип келдиңер бе?..

— Ийе — деп, Владимир Ильич чөпшээрешкен.

— Улуг чаагай херекти бүдүрерде кадыкшылды бичиндаа бол кимнаары база чугула болдур ийин, Владимир Ильич...

Сысоева шакче көрген. Согунчүгаштар дүн эрткенинин сөөлгү минуталарын айты бергеи.

Курунениң Кызылда педагогика институду дараазында мергежилдерге бот-өөредилгелиг салбырның I курузунга абитуриентилерни хүлээп алырын чарлап тур: **педагогика болгаш эге өөредилгениң методиказы, орус дыл болгаш литература, география.**

Киреринниң шылгалдаларын ийи эвлчегде чорудар: март 24-тен 31-ге чедир болгаш июнь 2-ден 14-ке чедир дараазында мергежилдерге чорудар: **«педагогика болгаш эге өөредилгениң методиказынга»** — орус дыл болгаш литературага (аас болгаш бижимел-биле), ССРЭ төөгүзү (аас-биле), математикага (аас-биле) шылгалда дужаар. Эге класстарда башкылап турар болгаш педучилищени «эге класстарның башкызы» тускай мергежилдиг доосканнарны киреринниң шылгалдазы чокка беседа чорутканының соонда хүлээп алыр. Олар районнуң азы хоорайның улус өөредилге килдистериниң өөредири-биле чоруткан бижиин эккеп көргүзер. **«Орус дыл болгаш литератураның»** мергежилинге киреплер — орус дыл болгаш литературага (аас болгаш бижимел-биле), ССРЭ төөгүзүнге (аас-биле), даштыкы дылга (аас-биле) шылгалда дужаар. **«География» мергежилинге** киреплер—орус дыл болгаш литература (бижимелбиле), география (аас-биле), математика (аас-биле), ССРЭ төөгүзүнге (аас-биле) шылгалда дужаарлар.

Билдириишкиннерни март 23-ке болгаш май 31-ге чедир дараазында документилерни кошкаш киирер: ортумак эртеминиң дугайында документ (боду-биле), күш-ажыл депгериниң хоолгазы, № 286 майык ёзугаар эмчи шынызылгазы, үш кижиниң ат салганы, ажылдап турар черииң таңмазын баскан характеристика, 3Х4 см хемчээлдиг 4 фоточурук, өглемгеииниң дугайында черечилелдиң хоолгазы (фамилиязын солаанларга), паспортун боду эккеп көргүзер.

Документилерни дараазында адресте хүлээп ап турар: Кызыл хоорай, Ленин кудумчузу 34, бот-өөредилге салбыры, кабинет № 109.

АГААР

Республикага бнче булуттаар, хар чагбас, соцгу чүктен хаттың дүргени секундада 2—7 метр. Агаарның температуразы дүне 36—41, чамдык районнарга 27—32 **градус, хүндүс** 15—20, чамдык районнарга 7—12 градус соор.

Кызылга бнче булуттаар, хар чагбас, соцгу чүктен хаттың дүргени секундада 2—7 метр. Агаарның температуразы дүне 36—38, хүндүс 18—20 градус соор.

КИНО

ФЕВРАЛЬ 25-ТЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Созвездие стрелков» 16.50 (Тускай сеанс), **«Из жизни Потапова»** 9.30, 11.20, 13.10, 15.00, 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.

«ПИОНЕР»: **«Дубравка»** 9.40 11.20, 13.00, **«Рейс 222»** 14.40, 17.20, 20.10 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: **«Координаты смерти»** 15.00, 16.30, 18.00, 19.30 шактарда.

«ВОСТОК»: **«Шестой»** 15.00, 17.00, 19.00 шактарда.

Шын Редакциянын адрези: 667000. Кызыл, Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу, бажың № 3, Телефоннары: редакторнуң 2-24-63, редакторнуң оралакчыларының 2-35-24, 2-23-54, харыысалгалыг секретарының 2-23-35, секретариаттың 2-23-35, партийжи амыдырал болгаш үлетпур килдистериниң 2-31-75, пропаганда болгаш совет тургузуг килдистериниң 2-37-13, чагаа килдизиниң 2-41-27, информация килдизиниң 2-20-60, культура килдизиниң 2-23-54; көдээ ажыл-агый килдизиниң 2-21-47, корректорларның 2-27-41, бухгалтерияның 2-12-45, солун келбейн барганда 2-32-75 телефонче долгаар.

Солун неделяда 6 катап үнер

Чагыг № 3243.

Тыва АССР-ниң Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садыының херектериниң талазы-биле күруне комитединиң типографиязы. Кызыл. Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу, бажың № 1.

ТС—00045